

Landelijke Conferentie Bevolkingsdaling

2 juni 2016

**Spannende keuzes voor
overheid, organisaties en
bewoners in krimpgebieden**

Krimp: ook Den Haag voelt de pijn

In het Abe Lenstra Stadion te Heerenveen verrichtten minister Stef Blok en de Friese gedeputeerde Johannes Kramer letterlijk de aftrap van de Landelijke Conferentie Bevolkingsdaling 2016. Rode draad vormde het Friese begrip Mienskip (gemeenschap) dat tot inspirerende burgerinitiatieven kan leiden, juist in die gebieden waar voorzieningen onder druk staan door krimp!

Door Eduard van den Hoff

In Nederland ondervinden 1.3 miljoen mensen de pijnlijke gevolgen van krimp. 'Dat voelen we ook in Den Haag', gaf de minister meelevend aan. 'Het groeiscenario heeft als norm afgedaan voor de overheid. We moeten schouder aan schouder staan met de krimpregio's en ervaringen uitwisselen.' Volgens Kramer treft de krimp de hele Mienskip: gemeenten, dorpen, scholen, verenigingen, enzovoort. 'Er is zelfs pijn in gebieden waar je het niet verwacht. Soms had men het niet eens door.'

Wacht niet op de overheid

Blok was niet gekomen om te scoren met financiële toezeggingen. 'Wacht in de aanpak van krimp niet op geld van de overheid', zei hij, 'want Den Haag haalt alleen maar geld op en kent slechts schulden.' Initiatieven uit de Mienskip kunnen dan ook op groot enthousiasme van de minister rekenen.

- Den Haag haalt alleen maar geld op -

Nieuw kabinet

Kramer benadrukte dat het tijd was om keuzes te maken. 'We moeten nu allemaal aan hetzelfde touw trekken. Er moet wat gebeuren. Inspiratie kan men halen uit de vele initiatieven vanuit de Mienskip.' De gedeputeerde sprak de hoop uit dat een nieuw kabinet weet wat te doen.

Thuiswedstrijd

Tot slot zetten de beide heren bestuurders hun handtekeningen op twee officiële SC Heerenveen-voetballen die ze weggaven aan het publiek. Het was te merken dat Kramer een thuiswedstrijd speelde, want waar Blok twee pogingen nodig had, joeg de gedeputeerde met één gericht schot de bal hoog de tribune in.

Is it fan Ús of is it net fan Ús?

Als er één evenement is dat aantoonst waartoe Mienskip in staat is, dan is het de Elfstedentocht wel. Zodra het kwik het nulpunt bereikt, raken de Friese gemoederen verhit en komt er een enorme kracht los. Op mondiaal niveau leidt dit tot bewondering en verbazing, hield Henk Kroes, oud-voorzitter van de Vereniging de Friesche Elf Steden, het gehoor voor. Als bewijs toonde hij een CNN-reportage over de tocht van '97.

Door Eduard van den Hoff

Voor het oproepen van Mienskip-krachten is volgens de oud-voorzitter één vraag essentieel: 'Is it fan Ús of is it net fan Ús?' Zo ja, dan gaat de Mienskip er helemaal voor. 'Voor het welslagen van 'Culturele hoofdstad van Europa 2018, is het dan ook belangrijk dat Leeuwarden het Mienskip-gevoel weet aan te wakkeren,' vertelde Kroes.

- Als 'It giet oan' klinkt, is de geest uit de fles -

Rechtlijnig

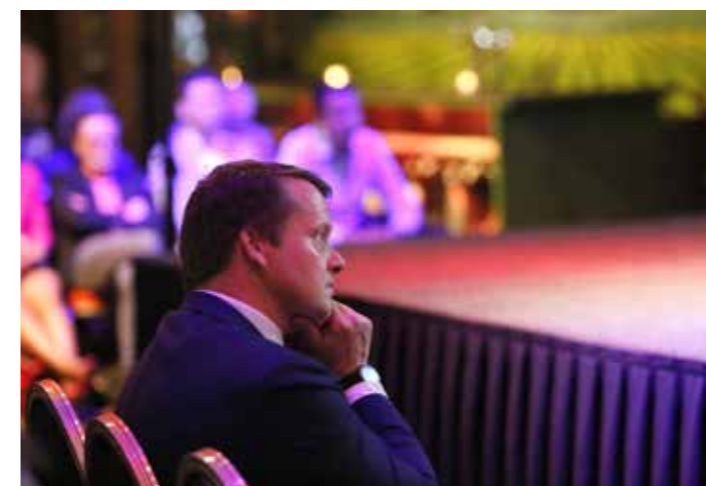
Ook het doel van het evenement moet enthousiasme oproepen bij de Mienskip. Het moet rechtlijnig beschreven worden en mag nooit veranderen. Zo geldt voor de Elfstedentocht dat hij altijd langs 11 vaststaande Friese steden voert en slechts 1 dag duurt. Kroes: 'Als we deze principes niet vasthouden, gaat men de organisatie wantrouwen.'

Buitenstaander

Als 'It giet oan' klinkt, is de geest uit de fles. Iedere Fries kent zijn taak en verzorgt zijn deel van het ijs. En denkt een buitenstaander, zoals het weekblad Panaroma ooit, de tocht op eigen houtje te kunnen organiseren, dan is het initiatief gedoemd te mislukken.

Kracht die van onderaf komt

Ook *Simmer 2000*, waarbij geëmigreerde Friezen vanuit de hele wereld terugkeerden naar de Friese provincie voor een grootschalige reünie, kon rekenen op de sympathie van de Mienskip. 'Koester de kracht die van onderaf komt, ook voor kleinschalige bewonersinitiatieven in krimpgebieden', adviseerde Kroes.

Burgerinitiatieven, overheid en maatschappelijke organisaties

Bettina Bock, bijzonder hoogleraar Bevolkingsdaling en Leefbaarheid aan de Rijksuniversiteit van Groningen, zette tijdens het congres de schijnwerper op de relatie tussen burgerinitiatieven, overheid en maatschappelijke organisaties. En die is wel eens problematisch...

Door Eduard van den Hoff

Steeds meer doet de overheid een appèl op de zelfredzaamheid van individuen en het collectief. En meestal wil men het ook zélf doen, denkt men het zelfs béter te kunnen.

‘Burgerinitiatieven kunnen alom op bewondering rekenen, ook als ze mislukken’, vertelde Bock, ‘en dat laatste gebeurt nogal eens door het ontbreken van een goed plan, leiderschap, slagkracht en aansluiting op de buitenwereld.’

Frustreren

Bock schetste een driehoek van Bewonersinitiatieven, Overheid en Maatschappelijke Organisaties. Binnen de verhoudingen kan het wel eens misgaan. Zo kan de overheid het initiatief frustreren met regelgeving en procedures. Ook kan er onduidelijkheid bestaan: komt het initiatief van de gemeenschap zelf of is het een opdracht van de overheid? Soms ook vindt de overheid het initiatief zorgelijk, want wat zal de uitkomst zijn? Wie is de klos als het mislukt?

Onzekerheid

Hoe de Maatschappelijke Organisaties in de driehoek staan, is nog onbekend volgens Bock. Er is nog te weinig onderzoek verricht, maar vermoedelijk is er wel onzekerheid over de verhouding vrijwilligerswerk en betaald werk. Bovendien vinden veel maatschappelijke organisaties dat het domein van de burgerinitiatieven eigenlijk hún domein is.

Verantwoordelijkheden

Inzichten die inmiddels zijn verkregen uit sociale innovaties leren dat het niet moet gaan om repareren, maar om vernieuwen. Bock: ‘Wat dat betreft is het nog niet duidelijk of bewonersinitiatieven sociaal innovatief zijn. Soms weet men niet eens wat men gezamenlijk wil doen, welke regels er zijn en waar de verantwoordelijkheden liggen.’

Welvaartregio

Urgentie kenmerkt de krimpproblematiek: het moet snel anders! Waar de welvaartstaat te kort schiet, liggen mogelijkheden voor de welvaartregio. ‘Belangrijk is te investeren in het

bovenlokale vermogen: voeg dorpsinitiatieven bij elkaar en ga samen met de overheid plannen maken’, raadde Bock aan.

- Onze speelwijze verschilt nog wel eens -

Samen muziek maken

‘Lukt dat, samen muziek te maken?’, vroeg dagvoorzitter Feitsma aan gedeputeerde Kramer en burgemeester Waanders van Dongeradeel. Beiden antwoordden volmondig ‘ja’. ‘Maar we oefenen ook heel veel’, bekende Kramer. ‘En onze speelwijze verschilt nogal eens’, vulde Waanders aan.

Eigen belang ondergeschikt

Volgens Waanders wordt het steeds belangrijker om in regio’s te denken. En soms moet het eigen economisch belang van de gemeente daaraan ondergeschikt zijn. ‘We moeten samen keuzes maken’, onderstreept de gedeputeerde, ‘en die zijn niet voor iedereen even gelukkig.’ Voor zichzelf ziet hij een regierol in dat proces weggelegd.

Mobiliteit onder de loep

Eenmaal aangekomen in het stationsgebouw van Veenwouden vertelt Taede Tillema namens het Kennisinstituut Mobiliteitsbeleid (KiM) over de studie naar zelfrijdende auto's en vier mogelijke scenario's binnen het verkeer- en vervoersysteem van de toekomst. In het tweede deel van de workshop introduceren Marijke Kramer en Sjoerd Hoekstra het regiemodel van de toekomstige mobiliteitscentrale in Noordoost Fryslân.

Door Nynke Koornstra

Nederland als koploper

Chauffeurs in de toekomst helemaal overbodig? Het zou met de snelle technologische ontwikkeling in Nederland zomaar kunnen. Zelfrijdende auto's hoeven in de toekomst niet meer per se een persoonlijk bezit te zijn, maar eigendom van een wagenpark-beheerder. Een samenleving met volledig geautomatiseerde, zelfrijdende auto's moet volgens het KiM in 2075 te bereiken zijn. Volledig geautomatiseerde, zelfrijdende auto's kunnen in iedere situatie elk probleem oplossen en zijn daarmee geschikt om

minder zelfredzame mensen als kinderen en senioren op de plaats van bestemming te brengen. In krimpgebieden heeft de zelfrijdende auto als voordeel dat bewoners any time any place kunnen bereiken en dus goed uit de voeten kunnen met de spreiding van voorzieningen. 'Er ontstaat zo meer vrijheid in bewegen,' aldus Tillema.

Mobiliteitscentrale

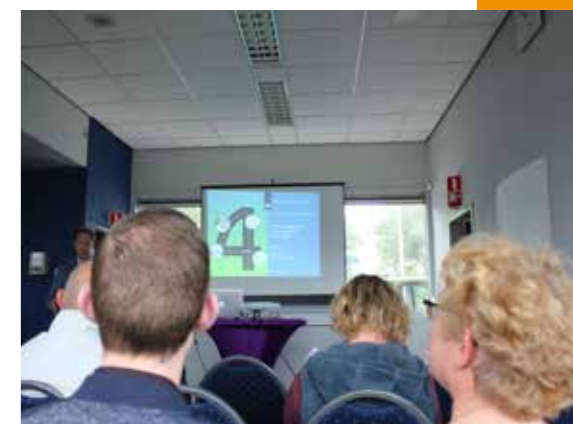
Om de plattelandsregio Noordoost Fryslân leefbaar te houden komt er een mobiliteitscentrale, die samen met regionale spelers ritten plant en het openbaar en doelgroepenvervoer anders organiseert. De gemeente en de provincie werken nauw samen om met meer bereikbaarheid de leefbaarheid in het krimpgebied te verbeteren. Het idee is om een bloeiende regio te creëren met meer zelfredzaamheid en daarmee een kantelend sociaal domein.

Efficiencyslag

Er wordt gekeken naar de succesvolle mobiliteitscentrale in Zeeland, die tijdens de workshop op video even voorbij komt. Met een nieuw verdienmodel, het verdwijnen van inflexibele contracten met vervoersbedrijven en een centrale planning door het mobiliteitsbureau wordt er een efficiencyslag gemaakt. De aanbesteding van het project start volgend seizoen.

Maatschappelijke neveneffecten

De workshops roepen een boel vragen op over de toenemende onzekerheden. De deelnemers vragen zich af wat de effecten van de zelfrijdende auto zullen zijn voor het openbaar vervoer en hoe er rekening wordt gehouden met ontwikkelingen in het buitenland. De presentatie over de mobiliteitscentrale wakkert vragen aan over de toekomstige gebruikers en de relatie met de stakeholders. De workshops maken vooral duidelijk dat mobiliteit als dienst ook allerlei effecten heeft op terreinen als veiligheid, sociale samenhang en milieu.

Aanpak 'Rotte Kiezen'

Deze excursie brengt ons naar de gemeente Franekeradeel. Hier kunnen de deelnemers met eigen ogen zien hoe panden die te maken hebben met veel achterstallig onderhoud of leegstand en vandalisme toch weer een goede plek binnen een dorp kunnen krijgen.

Door Mathijs Stuive

Welstandsnota als handvat

Tijdens de busrit legt wethouder Twerda van de gemeente Franekerdeel uit dat door het aanpassen van de welstandsnota in 2008 zij de mogelijkheid heeft gekregen om eigenaren van panden met achterstallig onderhoud aan te spreken en aan te sturen op een verbetering van deze panden. Veel eigenaren blijken zich niet bewust van het probleem en hebben na een goed gesprek en een persoonlijk actieplan zeker de wil om de panden te verbeteren of van de hand te doen.

Onderweg naar Tzummarum worden door Willem Seepma verschillende locaties aangewezen waar woningcorporatie Wonen Noordwest-Friesland aan de slag is gegaan om het aanbod te wijzigen of te verbeteren. Dit door sloop en herbouw of het overdragen van panden

aan bijvoorbeeld Dorpsbelangen waarbij ze een nieuwe functie krijgen. In Tzummarum zelf wordt een wandeling door het dorp gemaakt langs opgeknapte panden waarbij Nico la Crois (gemeente Franekeradeel) met veel passie uitleg geeft.

Grootschalige dorpsreconstructie

De volgende stop is Oostbierum waar na jaren van planning de doorgaande weg groots aangepakt wordt. Ook hier wordt een wandeling gemaakt, nu onder leiding van Paul de Cock (voorzitter van Dorpsbelangen) en Jacob Vriese (gemeente). Zij vertellen over de totstandkoming, de successen en knelpunten van deze dorpsreconstructie. Door het dorp komt veel vrachtverkeer wat overlast veroorzaakt en onveilige situaties creëert. Door de bewoners is een plan opgesteld wat nu uitgevoerd wordt waarbij veiligheid en leefbaarheid voorop staan.

Breder perspectief

Tot slot geeft Tineke Lupi van Platform 31 een presentatie over de verschillende strategieën voor de aanpak van de particuliere woningvoorraad in krimpregio's die in andere delen van het land worden toegepast. Haar boodschap is dat er geen ei van Columbus is. Het gaat om het toepassen van maatwerk, waarbij het loont om bij burens te gaan kijken hoe zij met dit probleem om gaan. Iets wat de deelnemers aan deze excursie vandaag uitstekend hebben kunnen doen!

Expeditie Balk

Langs de Luts in Balk tref je aan weerszijden leuke winkeltjes met karakteristieke gevels. Maar als je het centrum verlaat, stuit je op een leegstaand gemeentehuis, een bankgebouw dat zijn functie dreigt te verliezen, een café met achterstallig onderhoud en een dorps huis in een lelijke sporthal. De bouw van de passantenhaven ligt stil en de oostkant van het centrum ligt braak. 'Tijd voor actie!', vindt Plaatselijk Belang.

Door Eduard van den Hoff

Na diverse onderzoeken trok Plaatselijk Belang de conclusies dat het aanbod en de vraag naar ruimte in balans moet worden gebracht en dat investeringen noodzakelijk zijn. Zij adviseerde de kwaliteit in het kernwinkelgebied te handhaven en culturele functies rond het plein met het gemeentehuis, café en bank te concentreren. Verder zou een kwartiermaker nodig zijn.

Versnelling

Wethouder Frans Veltman onderschrijft de visie, maar maakt pas op de plaats vanwege de financiële consequenties. 'Hoe kan de gemeente nu voor een versnelling zorgen?' wilde het publiek weten. 'We doen het zorgvuldig en niet overhaast', luidde het antwoord. 'Er zijn wel stappen nodig', waarschuwde Wytze Bouma van Plaatselijk belang, 'anders neemt het winkelbestand af en verliezen we ons dorps huis.'

Bewustwording

'Het omvallen van winkelketens is een drama, maar een zegen voor de bewustwording van de retailproblemen', aldus de Friese gedeputeerde Sander de Rouwe. In het debat laat de provincie de verantwoordelijkheid aan de gemeenten. Wel initieerde de provincie onlangs een koopstroomonderzoek en heeft zij zitting in de Landelijke Retailagenda, die handvatten voor ondernemers en overheden biedt.

- Ga je dweilen, dan moet wel eerst de kraan dicht -

Deals

De agenda leidde tot Retaildeals. Compacte centra en herbestemming zijn sleutelbegrippen. Pijnlijke beslissingen zijn onvermijdelijk: er worden kansrijke en kansarme gebieden aangewezen. 'Vrijblijvendheid is uit den boze, gemeenten moeten commitment tonen!', waarschuwde De Rouwe. Dat is wel een puntje, want in heel Nederland zijn 119 gemeenten betrokken bij Retaildeals en slechts 2 (Leeuwarden en Smallingerland) liggen in Friesland!

Eigen belastinggeld

'Of de provincie ook geld beschikbaar stelt aan gemeenten om visies uit te voeren?' wilde het publiek weten. De Rouwe: 'Als een gemeente wil investeren in een winkelgebied, dan moet zij haar eigen belastinggeld aanwenden. Maar ga je dweilen, dan moet wel eerst de kraan dicht.' Overcapaciteit moet worden aangepakt, winkels moeten zich vestigen in het kernwinkelgebied zelf. Tot slot had De Rouwe nog een opdracht voor alle toehoorders: 'Vraag uw lokale bestuurders of ze al een Retaildeal hebben gesloten!'

De kracht van de gemeenschap inzetten

Op alle drie bestuurlijke niveaus wordt momenteel hard aan een omgevingsvisie gewerkt. Tijdens de excursie naar Opsterland komt dan ook iemand van zowel het rijk, de provincie, als de gemeente aan het woord.

Door Maaike van der Rijst

De paaltjes in de grond

Corine Flendrie van der Schoot van het ministerie van I&M trapt de bijeenkomst af. 'In 2016 komen we eerst met de omgevingsagenda, waarmee we de piketpalen slaan voor de visie.' Stap één daarbij is het in kaart brengen en bundelen van ontwikkelingen en trends, gedeelde waarden, wensen, kansen en dilemma's, samen met deelnemers uit verschillende arena's.

De omgevingsvisie van de provincie Groningen is op 1 juni 2016 vastgesteld. Spreker Desmond de Vries: 'Groningen kent een

bijzondere dynamiek: de stad groeit, terwijl de provincie krimpt.' Vraagt krimp om een ander soort planologie, niet gericht op groei? Moet je sturen of juist loslaten? Het Groningse college koos voor het ondersteunen van initiatieven van onderop.

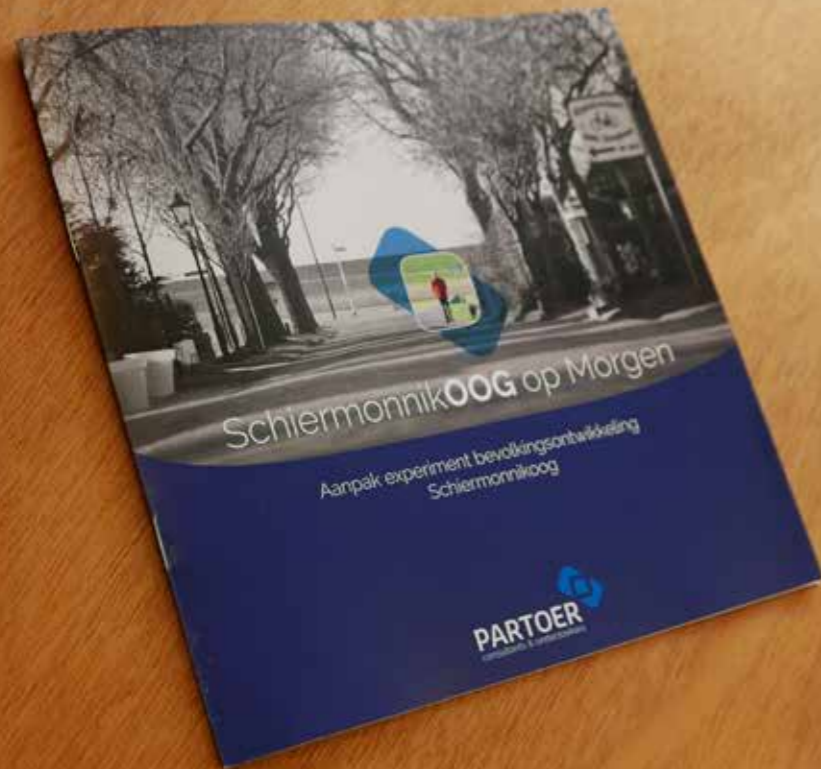
Als laatste licht Jacob Ottens de omgevingsvisie van Opsterland toe. Opsterland koos voor weinig sturing en het creëren van een zo groot mogelijk draagvlak. Het op naam uitnodigen van mensen en ze nadrukkelijk bij de totstandkoming betrekken bleek een goed middel om partijen samen te brengen. Ook is er een prominente plaats ingeruimd voor analyse.

De praktijk: een wandeling door Nij Beets

Nij Beets, met zegge en schrijve 1700 inwoners, runt al een aantal voorzieningen zelf: openlucht-museum It Damshûs, dorps huis 't Trefpunt, zwembad De Blauwe Kamp en de supermarkt die via crowdfunding een tweede leven kreeg. Daarnaast wordt ingezet op het vliegwieleffect van de heropening van het Polderhoofd kanaal. Met 3,5 ton van de gemeente mag het dorp een aantal walvoorzieningen en een informatiecentrum realiseren, al is het even wennen dat het dorp ineens 'aannemer' is. Ook de problemen die bij het werken met vrijwilligers komen kijken kwamen aan de orde. Het - lang zittende - bestuur van het dorps huis wordt steeds kleiner en ook wat 'starrer'. Hoe zorg je dan voor nieuw elan?

Leren van elkaar

Het is goed om eens bij elkaar in de keuken te kijken en te weten te komen welke kennis waar te halen is, is de consensus. 'Want laten we alsjeblieft niet steeds het wiel opnieuw uitvinden, we hebben al genoeg te doen,' aldus een van de deelnemers.

Betaalbaar wonen

Eén van de problemen die moeilijk te sturen is, is het betaalbaar wonen op Schiermonnikoog. Door het toenemende toerisme is de vraag naar recreatief te gebruiken woningen groot en dat drijft de huizenprijs op. Daardoor is het aantal betaalbare woningen schaars geworden en is het, met name voor jongeren, erg moeilijk geworden om nog een geschikte woning te vinden op het eiland. Ook al omdat de werkgelegenheid op het eiland voornamelijk in de horeca ligt waardoor het inkomen vaak te laag is voor een duurdere koopwoning.

Daardoor vertrekken steeds meer jongeren/jonge gezinnen met als gevolg onder andere minder leerlingen, een kleiner vrijwilligerskader en moeilijk huisvesting te vinden voor personeel. Daarmee neemt de druk op de leefbaarheid toe.

Schiermonnikoog

Schiermonnikoog is de kleinste gemeenschap van Nederland en het aantal inwoners is inmiddels gedaald naar 926 in 2015. Daarmee verandert ook de samenstelling van de bevolking: steeds meer ouderen en minder jongeren. Ook het aantal mensen met een betaalde baan daalt daardoor. Dit alles heeft grote weerslag op de leefbaarheid op het eiland. De bewoners delen deze zorg en zijn in actie gekomen. Door het gevoel van urgentie is veel creativiteit losgekomen. Tijdens de boottocht naar het eiland gaven Hanneke Opdenbuys en Martje Mulder, beide werkzaam bij de gemeente Schiermonnikoog, een presentatie van de krimpproblematiek op het eiland.

Door Peggy de Vries

Duurzaamheid

Tijdens de excursie door het dorp werden veel voorbeelden getoond van recreatieve versus permanente bewoning, betaalbare nieuwbouw voor jongeren en jonge gezinnen en duurzaamheid, een belangrijk item op het eiland. Zo is er achter het gemeentehuis een zogenaamde Smartflower geplaatst, een uitklapbare zonnecollector in de vorm van een bloem. De panelen ontvouwen zich uit een box en draaien de hele dag met de zon mee. Zodra de zon ondergaat, vouwt de bloem weer terug.

Schouwen Duivenland

Ellen Goossens van de gemeente Schouwen Duivenland vertelde over de krimpproblematiek aldaar. Hoewel ook zij problemen hebben vanwege dalende bevolkingsaantallen en de combinatie permanent en recreatief wonen, is er in tegenstelling tot Schiermonnikoog geen schaarste van betaalbare woningen en wordt deeltijdwonen eerder als een kans gezien voor toekomstige (nieuwe) inwoners.

De ambities en het ondernemerschap van terpdorp Hallum

Het Friese dorp Hallum wekt de indruk van een welvarend dorp. Het is de vestigingsplaats van de drie grote bakkerijen Helwa, Van der Meulen en Hellema waardoor er veel werkgelegenheid is. Het actieve verenigingsleven in Hallum heeft zijn bestaan voor een deel te danken aan de sponsoractiviteiten van deze bakkerijen.

Door Manouk Minneboo

Het dorp zelf ziet er fantastisch uit: in het midden op de terp staat de oude kerk met daaromheen een hele nette begraafplaats. De graven worden onderhouden door vrijwilligers. Vanaf de kerktoren, die we tijdens de excursie beklimmen, heb je een prachtig zicht op de radiaalstructuur van het dorp.

Hallum is de grootste kern binnen gemeente Ferwerderadiel. De situatie van de gemeente is interessant te noemen. Voor de 8000 inwoners zijn er vijf tennisbanen, twee zwembaden en evenveel voetbalvelden als basisscholen (negen). Tussen 2012 en 2030 wordt er een bevolkingsdaling verwacht van 7,70%. In 2018 zal Ferwerderadiel bovendien opgaan in een gemeentelijke fusie. Hoe houd je in die situatie het woongenot op peil?

Bruisend hart

Je kunt in een dorp in een krimpende regio niet altijd alles openhouden. Maar de inwoners van Hallum willen graag zo veel mogelijk voorzieningen voor de regio behouden. Daarom hebben ze het Bruisend Hart bedacht: een clustering van

verschillende voorzieningen waardoor de kosten omlaag gaan.

Het moet zich allemaal gaan afspelen op en rond het terrein van het openluchtzwembad. Daaromheen bevinden zich ook de voetbalvereniging, een tennisbaan en het multifunctioneel centrum 'Het Trefpunt'. Het zwembad en de voetbalvereniging zijn dringend toe aan nieuwe kleedruimtes. Het bouwen van nieuwe gezamenlijke kleedruimtes ligt dus voor de hand.

Geeltjes

Op de rand van het zwembad lag een groots plan: herindeling van de voetbalvelden, het verdwijnen van één van de baden van het zwembad, nieuwe kleedruimtes, een grotere zonneweide en een terrasje. De uitvoering blijkt lastig, want ook in Hallum gaan veranderingen soms moeizaam. Daarom is de opdracht aan de deelnemers van de excursie: schrijf je tips op een geeltje en plak ze op de muur.

Binnen de kortste keren hing de muur in Het Trefpunt vol met tips en aanmoedigingen. Van 'Goed bezig! Blijf in verbinding met de inwoners' tot complete stappenplannen. Het enthousiasme van Hallum werkte duidelijk aanstekelijk. Hopelijk lukt het om met de tips van de deelnemers het Bruisend Hart alsnog te realiseren.

Slot voor Jan Jaap van der Wal

Door Eduard van den Hoff

Cabaretier Jan Jaap van der Wal sloot het krimpcongres in Heerenveen af. Als geboren Leeuwarder kent hij Friesland door en door en roemde hij haar weidse kwaliteiten. Het is de provincie waar zijn opa zich, geplaagd door allerlei gewrichtspijnen, in zulke bochten achter het stuur moest wringen, dat het leek alsof er een zelfsturende auto over de wegen reed. En zijn opa kon blijven rijden, omdat er volop ruimte was. Van der Wal noemde ook de nieuwe ringweg rond zijn geboortestad. 'Prachtig is die! Als je 'm volgt, kom je de stad zelf nooit tegen. Wel de omliggende dorpen.'

- Bied Randstadjongeren een verblijf op een boerderij aan! -

'Oké, de jeugd trekt weg uit de krimpgebieden', riep Van der Wal. 'Maar laat ze eens bij mij komen logeren, in mijn woning in Amsterdam. Dan zijn ze snel ziek van de daar heersende drukte en gekte.' En voor alle jeugd in de Randstad geldt het omgekeerde: een verblijf op een boerderij in Friesland zou misschien het antwoord zijn op de onverschilligheid die veel jongeren kenmerkt.

**Fryslân draagt
de vaantjes over
aan Limburg**

Aan dit beeldverslag werkten mee:

Tekstschrijvers:

Eduard van den Hoff
Maaïke van der Rijst
Manouk Minneboo
Matthijs Stuive
Nynke Koornstra
Peggy de Vries

Fotografen:

Angelique van Wingerden
Coosje Froentjes
Harma Kaput
Marian Klein Ikkink
Saskia Wiepkema
Peggy de Vries

Opmaak:

Harmare (Harma Kaput)

Redactie:

Angelique van Wingerden
Rixt Froentjes

Muziek:

Suzana Lascu & Stanimir Lambov

Linken naar de presentaties Landelijke conferentie
Bevolkingsdaling

Plenaire presentatie Henk Kroes

Plenaire presentatie Bettina Bock

**Excursie 1: Mobiliteitscentrale - leefbaarheid door
bereikbaarheid**

Excursie 2: Aanpak rotte Kiezen

Excursie 3: Functieruil, verplaatsing of sloop in centrum Balk

Excursie 4: Krimp in de omgevingsvisie?

**Excursie 5: Betaalbaar wonen voor economisch gebonden
bewoners op Schiermonnikoog**

**Excursie 6: Hallum regelt zelf regionaal draagvlak voor
voorzieningen**

Meer informatie:

Kennisnetwerk Krimp Noord-Nederland

